

Pienoisplatsas ja näköisplatsas, jotka kuvasivat hiihtävää urheilijahahmoa, saivat kumpikin suojaa itsenäisinä ja omaperäisinä kuvataiteen teoksina. Myöhemmin luotu näköisplatsas ei ollut aiemmin luodun pienoisplatsaan muunnelma. Näköisplatsaan luonut kuvanveistäjä ei tarvinnut pienoisplatsaan luoneen henkilön lupaa oman teoksensa valmistamiseen.

Selostus asiasta

V:n nimismiespiirin komisario A on 17.5.1995 päivätyllä kirjelmällään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa B:tä esittävän pienoisplatsaan (jäljempänä pienoisplatsas) ja B:tä esittävän näköisplatsaan (jäljempänä hiihtäjäplatsas) tekijänoikeuksista. Y on tehnyt V:n nimismiespiiriin marraskuussa 1994 tutkintapyynnön, jossa hän on pyytänyt poliisia selvittämään, loukkaako X:n valmistama B:tä esittävä hiihtäjäplatsas tekijänoikeuslakia. Y on ilmoittanut vaativansa syyllisille rangaistusta sekä korvauksia 100.000 markkaa oikeuden loukkauksen johdosta.

Lausuntopyynnöstä ja sen yhteyteen liitetyistä esitutkintapöytäkirjoista ilmenee, että V:n kunnassa on 24 päivänä syyskuuta 1994 paljastettu B:tä esittävä hiihtäjäplatsas, jonka on valmistanut kuvanveistäjä, professori X. Toimitusjohtaja Y on puolestaan valmistanut samanlaisia kolmea eri kokoa olevia B:tä esittäviä pienoisplatsaita, joita on valmistettu asiakirjoista ilmenevän selvityksen mukaan syksyn 1990 ja alkuvuoden 1991 aikana noin 1050 kappaletta. Pienoisplatsaat tilannut urheiluseura H on järjestänyt nuorten SM-hiihdot vuoden 1991 helmikuussa V:n kunnassa, jossa Y:n pienoisplatsaita on jaettu palkinnoiksi eri sarjoissa yhteensä 120 kappaletta. Y on toimittanut H:lle yhteensä esitutkintapöytäkirjan mukaan noin 145 pienoisplatsasta.

Esitutkintapöytäkirjasta käy ilmi, että Y oli saanut 1980-luvun alussa ajatuksen B:tä esittävän hiihtäjäplatsaan pystyttämisestä V:n kuntaan. Y oli ottanut yhteyttä muun muassa H:n hiihtojaoston puheenjohtajaan ja tiedustellut H:n hiihtomiesten mielipidettä hankkeen toteuttamisesta. Tuolloin hankkeesta ei ollut tullut mitään, mutta H:n puheenjohtaja oli myöhemmin, keväällä tai kesällä vuonna 1990, ottanut puolestaan yhteyttä Y:hyn ja tiedustellut hänen halukkuuttaan patsashankkeen toteuttamiseen. Y oli kiinnostunut asiasta ja sittemmin valmistanut H:n kanssa sovitun mukaisesti SM-kisoissa helmikuussa 1991 palkintoina jaettavaksi eri kokoisia pienoisplatsaita. Esitutkintapöytäkirjasta saatavan selvityksen mukaan asiaan osallisilla on epäselvyyttä ja erimielisyyttä siitä, kuinka monta pienoisplatsasta sovittiin Y:n toimittavan H:lle.

B:n hiihtäjäplatsaan patsastoimikunta ja -valtuuskunta perustettiin V:n kunnassa 14.3.1991 pidetyssä kokouksessa. Patsasvaltuuskunnan puheenjohtajaksi valittiin kauppaneuvos J ja varapuheenjohtajaksi toimitusjohtaja O. Patsashanketta toteuttaneen patsastoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin kaupunginjohtaja P sekä toimikunnan jäseniksi 7 muuta henkilöä. Y osallistui myös perustavaan kokoukseen, jossa hän jakoi paikalla olleille kirjoittamansa muistion. Y ilmoitti muistiossaan, että kukaan muu kuin hän ei voi tehdä hiihtäjäplatsasta B:stä, jolla olisi numero 17 rinnassaan, koska mahdollinen patsas loukkaisi Y:n tekijänoikeutta pienoisplatsaaseen ja mainittuun numeroon. Y:n mukaan tekijänoikeus numerolla 17 hiihtävään B:hen kuuluu Y:lle. Samassa tilaisuudessa Y ilmoitti eroavansa patsastoimikunnasta. Hän ei myöhemminkään osallistunut patsastoimikunnan kokouksiin.

Esitutkimateriaalin mukaan Y oli käsittänyt asian niin, että hän tulisi myös valmistamaan varsinaisen hiihtäjäplatsaan käyttäen esikuvana valmistamaansa pienoisplatsasta. Hiihtäjäplatsashanke oli tarkoitus rahoittaa Y:n pienoisplatsaiden myynnillä, joita oli valmistettu kolmea eri kokoa yhteensä 1050 kappaletta. Patsasvaltuuskunnassa ja -toimikunnassa päädyttiin kuitenkin siihen, että

B:n hiihtäjäpatsaan tulisi olla Suomen Kuvanveistäjäliiton jäsenen eli tunnetun kuvanveistäjän valmistama. Hiihtäjäpatsashanke rahoitettiin lopulta erilaisilla lahjoituksilla ja avustuksilla sekä hiihtäjäpatsaan valmistaneen professori X:n valmistamalla pronssisilla pienoispatsailla.

Patsaan kohde B oli itse alunperin antanut luvan 120 pienoispatsaan valmistamiseen vain nuorten SM-kilpailuja varten. Myöhemmin hänelle oli selvinnyt, että pienoispatsaita oli valmistettu yli 1000 kappaletta, jonka jälkeen B on kieltänyt pienoispatsaan markkinoimisen ilman hänen lupansa. B on ilmoittanut kirjallisesti, että pienoispatsasta voidaan käyttää markkinoimiseen vain mikäli niistä poistetaan hänen nimeensä viittaava nimikirjoitus ja numero 17. B:n kielteinen suhtautuminen on osaltaan muiden seikkojen ohella johtanut siihen, että Y:n pienoispatsaista suurin osa on jäänyt lopulta myymättä.

Patsastoimikunta selvitti eri kuvanveistäjien kiinnostusta ja mahdollisuuksia toteuttaa hiihtäjäpatsas. Erinäisten vaiheiden jälkeen tehtävään valittiin professori X, joka kävi V:n kunnassa 16 päivänä syyskuuta 1991. Lopullinen sopimus X:n kanssa hiihtäjäpatsaan teosta allekirjoitettiin ja julkistettiin 30 päivänä tammikuuta 1992. Samalla tehtiin X:n kanssa sopimus 10 pronssisen pienoispatsaan valamisesta, joiden myynti on lopulta muodostanut huomattavan osan patsashankkeen rahoituksesta.

Y on esitutkinnassa kertomansa mukaan saanut mallin pienoispatsaan valmistamiseen urheiluseura H:n hiihtojaoston puheenjohtajalta saamastaan B:tä esittävästä valokuvasta. B on valokuvassa vuoden 1952 Oslon olympialaisten 50 kilometrin kilpailun maaliintulossa, jossa kilpailussa B käytti kilpailunumeroa 17. Y:n käsitys asiassa on se, että X on käyttänyt Y:n valmistamaa pienoispatsasta mallina hiihtäjäpatsaan valmistamisessa. X:n hiihtäjäpatsas hiihtää samassa asennossa ja siinä on sama kilpailunumero 17 kuin pienoispatsaassa. Patsaissa on havaittavissa yhtäläisyyksinä asennon ja numeron lisäksi siinä, että molemmissa liukujalkana on vasen jalka ja potku päättyy samanlaisesti oikealla jalalla.

X on esitutkinnassa kertonut, että hiihtäjäpatsaan valmistamisessa hänelle annettiin täydet valtuudet suunnitella patsas B:stä. Patsastoimikunnan puolesta X:lle ei annettu ohjeita. Kukaan ei kertonut X:lle, että B:stä oli aiemmin valmistettu pienoispatsas eikä X nähnyt missään vaiheessa Y:n 14.3.1991 päiväämuistiota Y:n ilmoittamasta hänelle kuuluvasta pienoispatsaan tekijänoikeudesta. Patsaan suunnittelua varten X sai tilaajalta valokuvia B:stä ja hän kävi itse kirjastosta lainaamassa B:tä käsittelevän kirjan. Suunnittelun tuloksena syntyi patsaan luonnos, jonka patsastoimikunta hyväksyi hiihtäjäpatsaan malliksi. Eri vaiheiden jälkeen hiihtäjäpatsas valmistui siten, että se paljastettiin V:n kunnassa 24.9.1994. Patsaan paljastustilaisuuden jälkeen pidetyn hiihtoseminaarin yhteydessä X oli ensimmäisen kerran nähnyt pienoispatsaan ja hän oli ihmetellyt, kuinka pian samasta aiheesta on voitu valmistaa pienoispatsas. X:n suunnittelemassa hiihtäjäpatsaassa ei kilpailunumeroa 17 vielä ollut, vaan se kaiverrettiin taltalla valmiiseen patsaaseen patsastoimikunnan pyynnöstä. X:n näkemyksen mukaan hän ei ole syyllistynyt tekijänoikeusrikokseen.

Esitutkintapöytäkirjasta ilmenee hiihtäjäpatsaan syntyvaiheista muun muassa B:n kolme henkilökohtaista käyntiä X:n luona patsaan mallina. Hiihtäjäpatsaan luomisprosessin aikana B:n hiihtoa on kuvattu myös videolle, jota X on käyttänyt valmistuksessa hyväkseen. B:n hyvä ystävä ja hiihtokumppani S oli myös käynyt X:n luona ateljeessa yhteensä viisi kertaa sekä mallina että esittelemässä B:n hiihtouran aikaisia hiihtovarusteita. S oli havainnut X:n ateljeessa useita valokuvia ja lehtileikkeitä B:stä, mutta ei Y:n valmistamaa pienoispatsasta.

Esitutkinnassa on kuultu todistajan asemassa useita henkilöitä, jotka ovat olleet mukana joko patsastoimikunnassa tai -valtuuskunnassa tai muutoin ovat seuranneet sekä osallistuneet patsashankkeen eri vaiheisiin. Esitutkintapöytäkirjaan on liitetty patsastoimikunnan kokouksista laadittuja pöytäkirjoja, joista selviää yksityiskohtaisesti hankkeen eteneminen. Todistajina kuultujen henkilöiden käsitys on, että X on valmistanut hiihtäjäpatsaan itsenäisesti eikä hänellä ole ollut todistajina kuultujen käsityksen mukaan tietoa Y:n valmistamasta pienoispatsaasta eikä Y:n kirjallisesta muistiosta.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Laissa on esimerkkiluettelo suojattavista teostyypeistä, mutta esimerkkiluettelo ei ole tyhjentävä, vaan suojaa voivat saada myös muulla tavoin ilmenevät teokset. Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli fyysiselle henkilölle.

Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että tuote ylittää niin sanottuun teostasoon, millä tarkoitetaan sitä, että tuotteen tulee olla muodoltaan itsenäinen ja omaperäinen. Teostasovaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos kenenkään muun kuin tekijän ei voitaisi olettaa päätyvän samanlaiseen lopputulokseen, jos ryhtyisi itsenäisesti vastaavaan työhön. Tuotteen tulee olla tekijänsä luovan ilmaisun omaperäinen tulos. Tekijänoikeussuojan kannalta tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole merkitystä. Laissa ei ole annettu tarkkoja sääntöjä teostason arvioimiseksi. Ratkaisu tehdään harkinnan perusteella yksittäistapauksittain.

Tekijänoikeus on muodon suoja. Ideoita, aiheita, periaatteita tai tietoja ei sinänsä suojata, vaan muotoa, jossa ne on ilmaistu. Suoja syntyy suoraan lain nojalla, joten rekisteröintiä tai muita toimenpiteitä ei edellytetä.

Tekijänoikeuslaissa ei rajata mitään teostyyppiä suojan ulkopuolelle. Käytännössä teostasovaatimus vaihtelee teostasotyypeittäin. Lain valmistelutöissä todetaan kuvataiteen tuotteista, että kuvataiteeseen kuuluvaksi luetaan kaikenlainen muotoamistaidete, niin kuin maalaukset, piirustukset, radeeraukset, kivipiirrokset, puupiirrokset ja kuvanveistokset (komiteamietintö 1953:5, s. 45). Kuvataiteen, samoin kuin kirjallistenkin teosten osalta teoskynnystä on totuttu pitämään alhaisena.

Eri teoksien välinen samanlaisuusarviointi perustuu teosten olennaisten osien samankaltaisuuden arviointiin puolueettomalta näkökannalta arvioiden. Tekijänoikeussuojan saaminen ei edellytä teokselta ainutkertaista uutuutta. On mahdollista, että kaksi tekijää voi toisistaan tietämättä luoda samanlaisen teoksen. Tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää, että teos on sen tekijälle uusi eli että hän on luonut teoksensa itsenäisesti pitämättä mitään toista teosta esikuvanaan.

Tekijänoikeusneuvosto on ottanut kantaa samankaltaisuuden arviointiin muun muassa lausunnossaan 1988:7, jossa B Oy:n laatimien rakennuspiirustusten katsottiin olleen arkkitehti A:n laatimien rakennuspiirustusten kanssa siinä määrin samankaltaiset, ettei B Oy:n rakennuspiirustuksia voitu pitää uutena itsenäisenä teoksena.

Tekijänoikeuslain 4 §:n mukaan teoksen muuntelija saa muunneltuun teokseen itsenäisen tekijänoikeuden. Hänellä ei ole kuitenkaan oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Teoksen muuntelijan on siten saatava lupa muunteluun alkuperäisen teoksen tekijältä. Sen sijaan, jos joku on teosta vapaasti muuttaen saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen.

Lausuntopyynnön kohteena oleva Y:n pienoispatsas on patsas hiihtävästä miespuolisesta henkilöstä. Pienoispatsaan hiihtoasento on vuorotahtihiihto, jossa liukujalkana on vasen jalka ja hiihtopotku päättyy oikealla jalalla. Hiihtäjän oikea sauvakäsi on hiihtäjän vartalon edessä sivulla antamassa työnnön seuraavalle hiihtopotkulle ja vasen käsi on vartalon sivulla takana vasemmalla. Pienoispatsaan hiihtäjällä on yllään päässään hiihtopipo ja yllään ilmeisesti 1950-luvun hiihtoasu. Hiihtäjällä on rinnassaan ja selässään kilpailunumero 17.

X:n hiihtäjäpatsas hiihtää samassa asennossa kuin Y:n pienoispatsas. Pieninä eroina on havaittavissa lähinnä oikean ja vasemman käden asennot, jotka poikkeavat hieman toisistaan. Pienoispatsaan sauvat ovat lennokkaasti ilmassa, kun taas hiihtäjäpatsaan sauvat ovat kiinni jalustassaan. Pienoispatsaan henkilön kasvopiirteet muistuttavat valokuvan perusteella nuoren

pojan kasvoja, mutta hiihtäjäpatsaan kasvot on valokuvan perusteella havaittavissa vanhemman miehen kasvoiksi.

Suunnitellessaan ja valmistaessaan hiihtävää hahmoa tekijällä on käytännössä kaksi vaihtoehtoa. Hiihtäjä voi olla joko hiihtävässä asennossa tai muussa, esimerkiksi seisovassa asennossa. Hiihtävää asentoa valittaessa mahdollisuuksia on useita, mutta mietittäessä 1950-luvun hiihtotyylejä valittavaksi tulee käytännössä joko liuku- tai vuorotahtinen hiihtoasento. Viimeksi mainitun osalta voi valittavana olla asento, jossa sauvakädet ovat samoin kuin lausuntopyynnön kohteena olevissa patsaissa eli oikea sauvakäsi edessä ja vasen takana tai asento, jossa kädet ovat päinvastaisella tavalla vasen edessä ja oikea takana.

Laskennallinen todennäköisyys sille, että X olisi valinnut hiihtävän B:n asennoksi toisen kuin nyt on valittu, on viisikymmentä prosenttia. Näin ollen on pidettävä epätodennäköisenä, että hiihtäjäpatsaan asennon valinta olisi ollut tietoisesti sama kuin pienoispatsaan. Lisäksi esitutkimateriaalista sekä välittömästi että välillisesti käy ilmi, on sekä pienoispatsaan valmistaneella Y:llä että hiihtäjäpatsaan valmistaneella X:llä ollut samankaltaista lähdemateriaalia, muun muassa B:n valokuva Oslon olympialaisten 50 kilometrin hiihdosta.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeudessa vallitsevien periaatteiden mukaan idea, aihe tai teema ei ole sinänsä suojattu tekijänoikeudella. Jokaisella on oikeus vapaasti hyödyntää aiemmin käytettyä aihetta, ideaa tai teemaa ja luoda uusi itsenäinen oma teoksensa sillä edellytyksellä, että idean, aiheen tai teeman toteuttaa omaperäisellä tavalla. Uuden itsenäisen teoksen saa valmistaa ilman alkuperäisteoksen tekijän suostumusta. Esimerkiksi hedelmävatiasetelmasta saa jokainen maalata taulun, vaikka maailmassa on samasta aiheesta maalattu jo satoja tauluja.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että esitutkimateriaalista ei saada täyttä selvyyttä siitä, onko Y itsenäisesti luonut ja valmistanut pienoispatsaat. Mikäli hän on itsenäisesti ja omaperäisellä tavalla valmistanut kolme eri kokoa olevaa pienoispatsasta, saavat Y:n luomat pienoispatsaat suojaa tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuina kuvataiteen teoksina. Y:n valmistamat pienoispatsaat ovat itsenäisiä ja omaperäisiä.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että myös X:n luoma hiihtäjäpatsas on itsenäinen ja omaperäinen ja se saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna kuvataiteen teoksena. X:n patsasta ei voi pitää Y:n patsaan muunnelmana vaan uutena ja itsenäisenä teoksena, joten X ei ole tarvinnut patsaan valmistamiseen Y:n suostumusta. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että patsaiden samankaltaiset elementit johtuvat samasta aihevalinnasta ja patsaiden valmistamisessa käytetystä samankaltaisesta lähdemateriaalista. Y:llä ei ole yksinoikeutta esimerkiksi numeron 17 käyttämiseen.

Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan kuuluu tekijänoikeuslain 55 §:n nojalla antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa siihen, täyttääkö jokin teko rikosoikeudellisen tunnusmerkistön. (jaosto)